

Бојан ПАНИЋ*
ORCID 0009-0007-2354-2856
Филозофски факултет
Универзитет у Нишу

УДК 94(497.11)"1866"
- оригинални научни рад -
DOI 10.5937/gufv2502233P

ЗАНИМАЊА СТАНОВНИШТВА КРУШЕВАЧКОГ ОКРУГА 1866. ГОДИНЕ

Сажетак: У раду је приказан попис занимања становништва Крушевачког округа извршен 1866. године. Поред тога, табеларно је представљен број становника округа, уз анализу послова којима су се бавили. Највећи број људи живео је на селу и бавио се ратарством, док су занати били заступљени у варошима Крушевцу и Трстенику. У уводном делу рада дата је кратка анализа занимања након ослобођења Крушевачког округа, док су у завршном, поред закључака, истакнуте и промене која су наступиле крајем 19. века.

Кључне речи: занимања, занати, Крушевачки округ, попис, ратарство.

Током 19. века становништво Кнежевине Србије прелазило је из турског феудалног у модеран индустријски систем. Тај процес није био тако брз, текао је постепено и доводио је до промена у српској привреди, које ће постајати видљивије крајем 19, а посебно током 20. века. Те промене доводиле су до појаве нових занимања, одумирања старих, али и до миграција, које су карактеристичне за српски народ још од времена турског ропства¹.

Тихомир Ђорђевић истицао је да су на простору Кнежевине Србије постојале две врсте заната: варошки и сеоски. Сеоске занатлије били су сељаци којима то није било примарно занимање, већ су морали све да науче и знају да ураде, направе или поправе услед егзистенцијалних потреба. Што се тиче вароши и варошица, њихов успон условљен је развојем трговине и занатства. Временом ће доћи до промене назива и осавремењавања самих занимања, па ће тако дунђери бити потиснути од зидара, терзије од шнајдера, папуције од шустера, екмегције од пекара (Ђорђевић, 1925: 23–28). На простору Крушевачког округа током 1836.

* bojan.scp@gmail.com

¹ Миграциона кретања која се одражавају на привредну делатност, али и утицај и значај Српске револуције (1804–1835) посебно су обрађена од стране наших савремених историчара (Шешум, 2024: 17–78; Исти, 2017: 113–118; Пешић, 2012: 173–187).

године евидентирана су 43 трговца и 214 занатлија. (Ђорђевић, 1925: 62; Панић, 2021: 46). Највећи број становника и даље је био везан за обраду земље, тако да је пољопривреда била главна привредна грана (Љушић, 2004: 92– 97; Милић, 1959: 54–72; Миљковић Катић, 2014: 69–93; Илић, 1971: 139; Ђорђевић, 1983: 9–14). Крушевачки округ развијао се и захваљујући трговини, али и вези са ђумруцима у Алексинцу, Суповцу и Јанковој клисури, преко којих се обављала спољна трговина са Османским царством (Трајковић, 1990: 107; Миљковић, Панић, 2021: 38–39).

Крушевачки округ 1866. године чинили су: варош Крушевац, Јошанички, Кознички, Крушевачки и Трстенички срез. Највише становника имао је Крушевачки срез – 24.087, затим Кознички – 18.164, Јошанички – 11.399, Трстенички – 10.767, док је варош Крушевац бројао 3.159 становника².

Табела 1. Број становника Крушевачког округа 1866. године

Р. Б.	Назив места/области	Број мушкараца	Број жена	Укупан број
1.	Варош Крушевац	1.692	1.467	3.159
2.	Јошанички срез	5.928	5.471	11.399
3.	Кознички срез	9.397	8.767	18.164
4.	Крушевачки срез	12.309	11.778	24.087
5.	Трстенички срез	5.500	5.267	10.767
Укупно:		34.826	32.750	67.576

На основу података датих у Табели 1. закључујемо да је на простору Крушевачког округа током 1866. године живело више мушкараца, и то 51,54%, док је проценат жена износио 48,46%.

Ако посматрамо број становника других округа Кнежевине Србије од Крушевачког округа, мање житеља имали су: Алексиначки, Београдски (варош Београд је представљао посебну категорију), Књажевачки, Подрински, Руднички, Смедеревски, Црноречки, Чачански, Јагодински и Ћупријски округ, а више становника било је у: Ваљевском, Крагујевачком, Крајинском, Шабачком, Крагујевачком (98.141), Пожаревачком (140.790) и Ужичком округу (104.377) (Државопис XII, 4–7; 90–92) (Државопис XIII, 34–36).

Становништво Крушевачког округа, а и Кнежевине Србије највише се бавило пољопривредом и живело је на селу. Укупан број становника Крушевачког округа који су се бавили ратарством крајем 1866.

² Појединачни попис житеља и њихових имања, уз помен занимања којима су се бавили за варош Крушевац, извршен је јуна 1863. године и објављен 1864. године. Председник пописне комисије био је пуковник Паун Николић, а чланови: начелник крушевачког среза П. Петровић, окружни казначеј Гаврило Протић и председник суда Јова А. Пећанац (Перунички, 1971: 685–753). Мањи број становника у Крушевцу спомиње Б. Илић, наводећи 3.022 становника (Илић, 1971: 154). (Државопис Србије, број XII, Београд 1883, 6; Државопис Србије, број XIII, Београд 1884, 36; 286 = Државопис XII; Државопис XIII).

износио је 63.038 или 93,28%. Најмањи проценат ратарског становништва налазио се у вароши Крушевцу, где је евидентирано 213 земљорадника или 6,74%, док је највише ратара било на простору Јошаничког среза, и то 11.289 или 99,04%. На простору Козничког среза 98,16% становништва бавило се ратарством; у Крушевачком срезу 98,59%, а у Трстеничком 92,5%. На простору Крушевачког округа крајем 1866. године на 100 становника неким занатом као примарним занимањем бавио се 6,71 становник (Државопис XIII, 36;107; 287).

У пописима становништва, њихових имања и занимања евидентирани су следећи занати приказани у Табелама 2, 3, 4, 5 и 6.

Табела 2. Попис занимања крајем 1866. године у вароши Крушевцу

Назив места	Назив занимања	Број предузетника	Број помоћника
Варош Крушевац	Адвокат	4 ³	-
	Бакал	26	14 ⁴
	Барутар	11	2 ⁵
	Бојација	13	3 ⁶
	Бравар	2	1 ⁷
	Бријач	8	2 ⁸
	Грнчар	13	6 ⁹
	Гуњар	27	18 ¹⁰
	Димничар	1	1 ¹¹
	Дуванџија	4	1 ¹²
	Зидар	2	2 ¹³
	Зобничар	7	7 ¹⁴
	Кафеџија	18	10 ¹⁵
	Качар	4 ¹⁶	-
	Ковач	23	5 ¹⁷
	Кожар	9	4 ¹⁸
	Колар	5	7 ¹⁹
	Котлар	3	4 ²⁰

³ Државопис, XII, 6; Државопис, XIII, 77.

⁴ Државопис XII, 10.

⁵ Исто, 10.

⁶ Исто, 10–11; Државопис XIII, 49; 53.

⁷ Исто, 10–11; Исто, 49, 53

⁸ Исто, 14; Исто, 13,80.

⁹ Државопис XIII, 57.

¹⁰ Државопис XII, 18–19.

¹¹ Исто, 18–19.

¹² Исто, 22.

¹³ Државопис XIII, 52.

¹⁴ Државопис XII, 26.

¹⁵ Исто, 34; Државопис XIII, 60.

¹⁶ Исто, 35; Исто, 61.

¹⁷ Исто, 38, Исто, 53.

¹⁸ Исто, 39; Исто, 45.

¹⁹ Исто, 39; Исто, 64.

²⁰ Исто, 42; Исто, 61.

	Кочијаш (рабација)	5 ²¹	-
	Кројач	65	38 ²²
	Крчмар	40	35 ²³
	Лекар	2 ²⁴	-
	Мазало	1 ²⁵	-
	Месар	12	9 ²⁶
	Надничар	173 ²⁷	-
	Ножар	3	1 ²⁸
	Официр	4 ²⁹	-
	Обућар	18	7 ³⁰
	Пиљар	13	11 ³¹
	Подкивач	8	1 ³²
	Приходничар	71 ³³	-
	Просјак	2 ³⁴	-
	Пушкар	7	3 ³⁵
	Рогозијачар	3	2 ³⁶
	Свештеник	6 ³⁷	-
	Свећар	13	4 ³⁸
	Свирач	1 ³⁹	-
	Седлар	2	1 ⁴⁰

²¹ Исто, 43.

²² У Државопису XIII наведено је да је било 92 и 56 помоћника. Могуће је да је овај већи број настао спајањем неких занимања и различитим приказом, тј. груписањем занимања у овим књигама које су настале у две различите године, 1883. и 1884. Државопис XII, 43; Државопис XIII, 44, 73.

²³ Државопис XII, 46; Државопис XIII, 37

²⁴ Исто, 47; Исто, 85.

²⁵ Могуће је да се ради о особи која се бавила неком врстом крчења или премазивања зграда. Државопис XII, 50.

²⁶ Државопис XII, 51; Државопис XIII, 40-41.

²⁷ У Државопису XIII наведене су 84 слуге-помоћника, а надничара 92. Државопис XII, 54; Државопис XIII, 81.

²⁸ У Државопису XIII наведен је већи број пушкара и ножара. Највероватније се ради о спајању занимања и другачијем приказу у две различите књиге. Државопис XII, 55; Државопис XIII, 65.

²⁹ У књизи број XIII Државописа Србије наведени су помоћници официра, што се највероватније односи на број војника, пошто је збирно приказан број официра и војника. У вароши Крушевцу наведена су 4 помоћника, тј. војника. Државопис XII, 55; Државопис XIII, 97. О улози официра у васпитању и образовању видети: Savić i sar., 2022: 220–221.

³⁰ Државопис XIII, 45.

³¹ Државопис XII, 58.

³² Исто, 59.

³³ У књизи Државописа Србије XIII приходничари су означени у групи непроизводних услуга, где су још спадали просјаци, ученици, робијаши, болесници. Државопис XII, 59; Државопис XIII, 100.

³⁴ Државопис XII, 62, Државопис XIII, 101.

³⁵ Исто, 62; Исто, 101.

³⁶ Државопис XII, 63.

³⁷ Државопис XII, 67; Државопис XIII, 57.

³⁸ Исто, 67; Исто, 92.

³⁹ Исто, 70; Исто, 77.

	Службеник (државни)	46 ⁴¹	-
	Службеник (општински)	31 ⁴²	-
	Столар	9	1 ⁴³
	Тесач	4	1 ⁴⁴
	Типограф (живописац)	1 ⁴⁵	-
	Ткач	4 ⁴⁶	-
	Трговац	95	42 ⁴⁷
	Ужар	15	11 ⁴⁸
	Учитель	8 ⁴⁹	-
	Циглар	2	2 ⁵⁰
	Чизмар	18	7 ⁵¹
	Чиновник (државни)	21 ⁵²	-
	Чиновник у пензији	4 ⁵³	-

У вароши Крушевац крајем 1866. године било је највише занатлија и осталих евидентираних занимања. Број предузетника, тј. људи којима је главни приход потицао од послова којима су се бавили износио је 885, док је број помоћника износио 263. У занимања су наведени и свештеници и калуђери, затим чиновници, службеници, како општински тако и државни, али и четири пензионера. Појединачно је у вароши било највише надничара, чак 173, затим трговаца, приходничара и кројача. Од нових заната присутних у вароши Крушевац примећујемо појаву зидара, типографа, лекара, адвоката, кројача, обућара. Тај процес промене заната настављен је и наредних деценија 19. века (Илић, 1971: 163).

Табела 3. Попис занимања крајем 1866. године у Трстеничком срезу

Назив места	Назив занимања	Број предузетника	Број помоћника
-------------	----------------	-------------------	----------------

⁴⁰ За седларе у Државопису XIII је наведено у вароши 7 предузетника и 8 помоћника. Државопис XII, 71; Државопис XIII, 65.

⁴¹ Исто, 71; Исто, 93.

⁴² Исто, 71; Исто, 93.

⁴³ Исто, 75; Исто, 53

⁴⁴ Исто, 78.

⁴⁵ Државопис XIII, 88.

⁴⁶ У свесци Државописа XIII њихов број је знатно већи у вароши. Могуће је да је настао груписањем сродних занимања и тако приказан. Државопис XII, 78; Државопис XIII, 48.

⁴⁷ У Државопису XIII у вароши Крушевцу наведен је већи број трговаца, 138, и 68 помоћника. Државопис XII, 79; Државопис XIII, 14, 72.

⁴⁸ Државопис XII, 79.

⁴⁹ Исто, 82; Државопис XIII, 85. О учитељима у Крушевачком округу након ослобођења видети: Панић, 2020: 26.

⁵⁰ Исто, 83.

⁵¹ Исто, 83.

⁵² Исто, 83; Државопис XIII, 93.

⁵³ Исто, 86; Исто, 97.

Трстенички срез	Бакал	5	3 ⁵⁴
	Бојација	5	1 ⁵⁵
	Бријач	2	1 ⁵⁶
	Гуњар	4	2 ⁵⁷
	Зобничар	3	2 ⁵⁸
	Калуђер	1	1 ⁵⁹
	Кантарџија	1 ⁶⁰	-
	Карличар и коритар	6	5 ⁶¹
	Кафеџија	6	3 ⁶²
	Качар	1 ⁶³	-
	Ковач	10	5 ⁶⁴
	Кожар	4	2 ⁶⁵
	Котлар	12	3 ⁶⁶
	Кочијаш (рабаџија)	1 ⁶⁷	-
	Кројач	8	1 ⁶⁸
	Крчмар	15	9 ⁶⁹
	Месар	2 ⁷⁰	-
	Надничар	35 ⁷¹	-
	Официри	-	15 ⁷²
	Обућар	5	3 ⁷³
	Поткивач	3	1 ⁷⁴
	Приходничар	16 ⁷⁵	-
	Пушкар	3	2 ⁷⁶
	Свештеник	6 ⁷⁷	-

⁵⁴ Исто, 10.

⁵⁵ Исто, 10–11; Државопис XIII, 49; 53.

⁵⁶ Исто, 14; Исто, 80.

⁵⁷ Исто, 18–19.

⁵⁸ Исто, 26.

⁵⁹ Исто, 30; Државопис XIII, 92.

⁶⁰ Државопис XII, 31.

⁶¹ Државопис XII, 34; Државопис XIII, 60.

⁶² Исто, 34; Исто, 60.

⁶³ Исто, 35; Исто, 61.

⁶⁴ Исто, 38; Исто, 53.

⁶⁵ Исто, 39; Исто, 45.

⁶⁶ Исто, 42; Исто, 61.

⁶⁷ Исто, 43; Исто, 44.

⁶⁸ За кројаче је у Државопису XIII наведено да их је било 12 и 3 помоћника на простору Трстеничког среза. Државопис XII, 43; Државопис XIII, 73.

⁶⁹ Исто, 46; Исто, 37.

⁷⁰ Исто, 51; Исто, 40–41.

⁷¹ У Државопису XIII наведено је да је у Трстеничком срезу било 13 слуга помоћника и 23 надничара, што даје број од 35, који се спомиње у свесци XII. Државопис XII, 54; Државопис XIII, 81.

⁷² У пописима се не спомињу официри из Трстеничког среза, али се у књизи Државописа XIII спомињу војници, који су назначени као помоћници официра и ту су збирно приказана ова занимања. Државопис XIII, 97.

⁷³ Државопис XIII, 45.

⁷⁴ Државопис XII, 59.

⁷⁵ Видети фусноту број 31. Државопис XII, 59; Државопис XIII, 100.

⁷⁶ Државопис XII, 62; Државопис XIII, 101.

	Свећар	4	5 ⁷⁸
	Седлар	1	1 ⁷⁹
	Службеник (државни)	4 ⁸⁰	-
	Службеник (општински)	5 ⁸¹	-
	Столар	1 ⁸²	-
	Тесач	3	2 ⁸³
	Ткач	4 ⁸⁴	-
	Трговац	38	14 ⁸⁵
	Ужар	1	1 ⁸⁶
	Учитељ	5 ⁸⁷	-
	Чизмар	5	3 ⁸⁸
	Чиновник (државни)	4 ⁸⁹	-

Трстеник је крајем 1866. године имао статус варошице и био је друго место по значају у Крушевачком округу. Сигурно је то условило појаву већег броја заната у овом срезу, који је поред села обухватао и једну варошицу. Трстеник је имао 707 становника (368 мушкараца и 339 жена). Од тога је ратара било 68. Занимањима се бавило 175 занатлија и 69 помоћника, што даје укупно 244. У целом Трстеничком срезу евидентирано је 229 занатлија и 85 помоћника, што даје број од 314 људи.⁹⁰

Табела 4. Попис занимања крајем 1866. године у Крушевачком срезу

Назив места	Назив занимања	Број предузетника	Број помоћника
Крушевачки срез	Бојација	1 ⁹¹	-
	Гребенар	5	3 ⁹²
	Гуњар	2	1 ⁹³

⁷⁷ Исто, 67; Исто, 57.

⁷⁸ Исто, 67; Исто, 92.

⁷⁹ Исто, 71; Исто, 65.

⁸⁰ Исто, 71; Исто, 93.

⁸¹ Исто, 71; Исто, 93.

⁸² Државопис XII, 75; Државопис XIII, 53.

⁸³ Исто, 78; Исто, 48.

⁸⁴ Државопис XIII, 48.

⁸⁵ У књизи Државописа Србије XIII наведена су у Трстеничком срезу 44 трговца и 17 помоћника. Државопис XII, 79; Државопис XIII, 72.

⁸⁶ Државопис XII, 79.

⁸⁷ Исто, 82; Исто, 85

⁸⁸ Државопис XII, 83

⁸⁹ Исто, 83; Државопис XIII, 93.

⁹⁰ Државопис XIII, 363–364; 398–399. О административној подели, укидању и обнављању Трстеничког среза 1859. године видети: Поповић, 2010: 66–90.

⁹¹ Државопис XII, 10–11; Државопис XIII, 49; 53.

⁹² Државопис XIII, 57.

⁹³ Државопис XII, 18–19.

	Калуђер	1	3 ⁹⁴
	Карличар и коритар	7 ⁹⁵	-
	Кафеџија	1	1 ⁹⁶
	Ковач	11	10 ⁹⁷
	Кројач	2	1 ⁹⁸
	Крчмар	9	4 ⁹⁹
	Ножар	1 ¹⁰⁰	-
	Официр	3	34 ¹⁰¹
	Свештеник	7 ¹⁰²	-
	Службеник (државни)	18 ¹⁰³	-
	Стругар	3 ¹⁰⁴	-
	Трговац	1	1 ¹⁰⁵
	Учитељ	1 ¹⁰⁶	-

У Крушевачком срезу евидентирано је 73 занатлија (предузетника) и 58 помоћника. Међу њима су и један учитељ, седморица свештеника, један калуђер. Појединачно посматрано, у овом срезу највише је било државних службеника, а од занатлија ковача – 11. Присутан је и велики број војника – 34.

Табела 5. Попис занимања крајем 1866. године у Козничком срезу

Назив места	Назив занимања	Број предузетника	Број помоћника
Кознички срез	Гуњар	1 ¹⁰⁷	-
	Дуванџија	1 ¹⁰⁸	-
	Зобничар	6 ¹⁰⁹	-
	Кафеџија	3	1 ¹¹⁰
	Ковач	6	10 ¹¹¹
	Кројач	1	3 ¹¹²

⁹⁴ Исто, 30; Државопис XIII, 92.

⁹⁵ Исто, 34; Исто, 60.

⁹⁶ Исто, 34; Исто, 60.

⁹⁷ Исто, 38; Исто, 53.

⁹⁸ Државопис XIII, 44; 73.

⁹⁹ Државопис XII, 46; Државопис XIII, 37.

¹⁰⁰ Већи број пушкара и ножара наведен је у књизи Државописа XIII. Државопис XII, 55; Државопис XIII, 65.

¹⁰¹ У књизи Државописа XIII наведени су помоћници официра, што се односи на војнике, јер је у овој књизи збирно приказан број официра и војника. Државопис XII, 55; Државопис XIII, 97.

¹⁰² Државопис XII, 67; Државопис XIII, 57.

¹⁰³ Исто, 71; Исто, 93.

¹⁰⁴ Исто, 75; Исто, 53

¹⁰⁵ Исто, 79; Исто, 72.

¹⁰⁶ Исто, 82; Исто, 85.

¹⁰⁷ Државопис XII, 18-19.

¹⁰⁸ Исто, 22.

¹⁰⁹ Исто, 26.

¹¹⁰ Исто, 34; Државопис XIII, 60.

¹¹¹ Исто, 38; Исто, 53.

	Крчмар	4	4 ¹¹³
	Официр	-	26 ¹¹⁴
	Просјак	1 ¹¹⁵	-
	Пушкар	1 ¹¹⁶	-
	Свештеник	10 ¹¹⁷	-
	Службеник (државни)	10 ¹¹⁸	-
	Службеник (општински)	7 ¹¹⁹	-
	Тесач	1 ¹²⁰	-
	Ткач	6 ¹²¹	-
	Трговац	14	4 ¹²²
	Учитељ	2 ¹²³	-
	Чиновник (државни)	5 ¹²⁴	-

У Козничком срезу евидентирано је 79 предузетника и 48 помоћника. Највише је евидентирано трговаца – 14, затим свештеника и државних службеника, по 10, а за њима су одмах општински службеници.

Табела 6. Попис занимања крајем 1866. године у Јошаничком срезу

Назив места	Назив занимања	Број предузетника	Број помоћника
Јошанички срез	Зобничар	2	2 ¹²⁵
	Ковач	1 ¹²⁶	-
	Крчмар	3	2 ¹²⁷
	Официр	1	17 ¹²⁸
	Свештеник	4 ¹²⁹	-
	Службеник (државни)	11 ¹³⁰	-

¹¹² У Државопису XIII наведена су 2 кројача и 3 помоћника. Државопис XII, 43; Државопис XIII, 44; 73.

¹¹³ Државопис XII, 46; Државопис XIII, 37.

¹¹⁴ У Државопису XIII наведени су помоћници официра, што се односи на војнике, чији број је приказан у табели, јер су тако означени у попису. Државопис XIII, 97.

¹¹⁵ Државопис XII, 62; Државопис XIII, 101.

¹¹⁶ Исто, 62; Исто, 101.

¹¹⁷ Државопис XII, 67; Државопис XIII, 57.

¹¹⁸ Исто, 71; Исто, 93.

¹¹⁹ Исто, 71; Исто, 93.

¹²⁰ Исто, 78.

¹²¹ Државопис XIII, 48.

¹²² У Државопису XIII наведено је 15 трговаца и 4 помоћника у Козничком срезу. Државопис XII, 79; Државопис XIII, 72.

¹²³ Државопис XII, 82; Државопис XIII, 85.

¹²⁴ Исто, 83; Исто, 93.

¹²⁵ Исто, 26.

¹²⁶ Исто, 38; Државопис XIII, 53.

¹²⁷ Исто, 46; Исто, 37.

¹²⁸ Исто, 55; Исто, 97.

¹²⁹ Исто, 67; Исто, 57.

¹³⁰ Исто, 71; Исто, 93.

	Службеник (општински)	1 ¹³¹	-
	Ткач	2	2 ¹³²
	Трговац	1 ¹³³	-
	Учитељ	1 ¹³⁴	-
	Чиновник (државни)	1 ¹³⁵	-
	Чиновник у пензији	1 ¹³⁶	-

У Јошаничком срезу евидентирано је 29 предузетника и 23 помоћника. И у овом срезу највише је било државних службеника – 11, затим свештеника – 4 и тројица крчмара.

Највећи број становништва Крушевачког округа живео је на селу и бавио се пољопривредом. Занатлија је највише било у вароши Крушевцу и варошици Трстенику. У срезовима који обухватају села постојала су занимања, али знатно ређе. Доминирају државни и општински службеници и свештеници. Становништво на селу као главни приход наводило је ратарство, али је знало да обавља и друге послове, па је то свакако утицало на мањи број заната по селима.

Услед недостатка добре еснафске организације или недостатка одговарајућих еснафских исправа многи трговци и имућне занатлије отварају радње и узимају за деловође презадужене и пропале занатске мајсторе. Поред тога, многе пропале занатлије прихватају се најнижег звања у државној, општинској или црквеној служби, прихватају да буду надничари, слуге или обични приходничари. Тај процес настављен је и наредних деценија 19. века¹³⁷ (Вучо, 1958: 166; 184).

Током друге половине 19. века био је приметан раст броја становника на простору Крушевачког округа. Са растом становника повећавао се и број трговаца, занатлија, али и слугу, под којима су подразумевани сви они који су служили и при механама и трговачким радњама. Поред тога, приметан је раст броја чиновника, писара, практиканата, којих је било највише на простору Крушевачког среза (Пешић, Панић: 2022, 110–111; Исти: 2024, 149–151).

¹³¹ Исто, 71; Исто, 93.

¹³² Државопис XIII, 48.

¹³³ Државопис XII, 79; Државопис XIII, 72.

¹³⁴ Државопис XII, 82; Државопис XIII, 85.

¹³⁵ Исто, 83; Исто, 93.

¹³⁶ Исто, 86; Исто, 97.

¹³⁷ Н. Вучо наводи пример из 80-их година 19. века, када су богати трговци из Крушевца куповали велике количине јапије (дрвене грађе), од које су им сиромашни пинтери израђивали бурад, коју су они продавали јефтиније од самосталних еснафских пинтера (Вучо, 1958: 161).

Извори

- Државопис Србије*, (1883), број XII, Београд: Краљевско-србска државна књигопечатња.
- Државопис Србије* (1884), број XIII, Београд: Краљевско-србска државна књигопечатња.
- Ђорђевић, Т. (1925). *Архивска грађа за занате и еснафе у Србији, од Другог устанка до Еснафске уредбе 1847. године*. Београд: Српска краљевска академија.
- Перуничкић, Б. (1971). *Крушевац у једном веку 1815–1915*. Крушевац: Историјски архив Крушевац.

Литература

- Вучо, Н. (1958). *Распадање еснафа у Србији, књига друга, Положај занатлија и занатских радника*. Београд: Историјски институт Српске академије наука.
- Група аутора (2011). *Речник српског језика*. Измењено и поправљено издање. Нови Сад: Матица српска.
- Ђорђевић, Т. (1983). *Из Србије кнеза Милоша, Културне прилике од 1815. до 1839. године*. Београд: Просвета.
- Илић, Б. (1971). *Историја Крушевца 1371–1971*. Крушевац: Историјски архив Крушевац.
- Љушић, Р. (2004). *Кнежевина Србија 1830–1839*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Milić, D. (1959). *Trgovina Srbije 1815–1839*. Beograd: Nolit.
- Миљковић Катић, Б. (2014). *Пољопривреда Кнежевине Србије 1834–1867*. Београд: Историјски институт.
- Миљковић, А., Панић, Б. (2021). Српске царинарнице на јужном делу српско-турске границе 1886. године. *Лесковачки зборник LXI*. Лесковац: Народни музеј, 37–49.
- Панић, Б. (2021). Век ослобођења и изградње независне државе. *Историја Крушевца током шест и по векова, са одабраним историјским изворима*. Крушевац: Удружење историчара Расинског округа, 21–47.
- Панић, Б. (2020). Основне школе и учитељи у Кнежевини Србији 1836. године. *Годишњак Педагошког факултета у Врању*, књига XI, 1/2020. Врање: Педагошки факултет, 23–36.
- Пешић, М. (2012). Ратне операције устаничке војске на јужном делу ратишта од 1806. до 1809. године. *Устаници и побуне Срба у Турској у XIX веку: поводом 170 година од избијања Нишке буне*. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 173–187.
- Пешић, М., Панић, Б. (2022). Занимања и порекло становништва вароши Крушевца према попису из 1884. године. *Лесковачки зборник LXII*. Лесковац: Народни музеј Лесковац, 105–114.

- Пешић, М., Панић, Б. (2024). Варошица Трстеник према попису из 1884. године. *Лесковачки зборник LXIV, свеска 1*. Лесковац: Народни музеј Лесковац: 147–156.
- Поповић, Јб. (2010). *Трстеник срез и општина (1860–2010)*. Трстеник: Народна библиотека „Јефимија” Трстеник.
- Трајковић, П. (1990). Кроз историју Крушевца. *Уметничка топографија Крушевца*. Нови Сад – Крушевац: Матица Српска, Багдала Крушевац, 37–146.
- Savić, Z., Stojanović, N., Vajić, S., Savić, Đ. (2022). Historical review of the officers contribution to physical education in Serbian civilian schools from 1815 to 1918. *Facta Universitatis. Series: Teaching, Learning and Teacher Education*. Vol 6, N^o2. Niš: Univerzitet u Nišu, 219–227.
- Шешум, У. (2017). Насељавање Крушевца 1832–1839. *Капија Поморавља у духовној историји српског народа*. Својново-Крушевац: Историјски архив Крушевац, 113–118.
- Шешум, У. (2024). *Устаничка Србија, народ и земља*. Београд: Центар за српске студије, Филозофски факултет Београд.

Bojan Panić

OCCUPATIONS OF THE POPULATION OF THE KRUŠEVAC DISTRICT IN 1866

Summary: *The paper presents the census of occupations of the population of the Kruševac district carried out in 1866. Furthermore, the number of inhabitants of the district is presented in tabular form, along with an analysis of the jobs. The majority of people lived in the countryside and were engaged in agriculture, while crafts were represented in the towns of Kruševac and Trstenik. The introductory part of the paper provides a brief analysis of occupations after the liberation of the Kruševac district, while the concluding section highlights the changes that occurred at the end of the 19th century.*

Keywords: *occupations, crafts, Kruševac district, census, agriculture.*

Примљено: 24. 5. 2025. године.

Одобрено за штампу: 22. 10. 2025. године.